

INFOCENTRICKÁ EKOETIKA A SVĚT (NEJENOM DIGITÁLNÍ) Z POHLEDU EVOLUČNÍ ONTOLOGIE

Marek Timko¹

Úvod

Jakoukoliv etickou koncepcí, která si nárokuje na racionální zdůvodnění, smysl a morální závaznost, můžeme vytvářet jenom z pozic nějaké konkrétní ontologie. Reflexe toho, co je dobré či správné jednání, totiž vždy vychází z určité interpretace skutečnosti, z toho, jak jí rozumíme, příp. z toho, nakolik je náš popis jí samotné odpovídající. Pak jsou výsledkem lepší, adekvátnější etické koncepce, či ty horší, méně adekvátní. *Evoluční ontologie* je nesubstančním modelem skutečnosti, její hlavní ontologickou kategorií je kategorie *informace* (Šmajš; Krob 2003; Šmajš 2008, Šmajš 2011). Myšlenkovou, ale i praktickou konsekvencí evoluční ontologie je právě formování *infocentrické ekoetiky*. Než se ale dostaneme k její charakteristice a roli, zastavme se nejdříve u vymezení předmětu informační etiky a charakteristice jejich cílů a problémů.

1 Co je informační etika?

Robert Hauptmann, jako jeden z prvních uživatelů pojmu informační etika, ji charakterizuje „jako etiku ve všech oblastech informací a produkce poznatků, jejich šíření, včetně knihovny a informační vědy, vzdělávání, technologií, cenzury, soukromí, recenzování ve výzkumu apod.“ (Froelich 2004).

---

¹ **Mgr. Marek Timko, Ph.D.** – vystudoval učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů v aprobaci filosofie – slovenský jazyk a literatura na Prešovské univerzitě (2004, Mgr.). V roce 2009 obhájil na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity svoji disertační práci s názvem *Evoluce – informace – skutečnost* a získal doktorský titul (Ph.D.). Od roku 2010 působí jako interní odborný asistent na Ústavu bohemistiky a knihovnictví Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě. Od roku 2005 působí také jako externí pedagog na Katedře informačních studií a knihovnictví FF MU v Brně. Mezi jeho odborné zájmy patří zejména evoluční ontologie, filosofie informace, informační etika, literární komunikace a čtenářologie.

Jedním z prvních česko-slovenských autorů, který se pokusil charakterizovat předmět informační etiky, byl Karel Janoš. Ten informační etiku definoval jako „... oblast morálky uplatňované při vzniku, šíření, transformaci, ukládání, vyhledávání, využívání a organizaci informací“ (Janoš 1993, s. 7). Takto definovaný obor se dotýká bezprostředně žurnalistické oblasti, knihovnictví, informatiky, publikační činnosti, ale v širším měřítku i například učitelství, politiky, atd. Jan Činčera toto do jisté míry „zúžené“ pojetí předmětu informační etiky vnímá kriticky, protože „omezuje roli informační etiky na úkoly etiky profesní, totiž zvažování nejsprávnějších postupů informační praxe“ (Činčera 2002, s. 18). Významná slovenská informační vědkyně Jela Steinerová považuje informační etiku za „umění i vědu, která přináší citlivost a metody na rozpoznání morálních hodnot při získávání, zpracování, využívání informací a informačním chování“ (Steinerová 2014). Na globální úrovni považuje informační etiku také za „součást informační ekologie“, kdy její „makroetický rámec umožňuje řešit etická dilemata informační společnosti, zejména digitální rozdělení, environmentální etiku (člověk jako součást informačního prostředí) či ekologický přístup k životnímu cyklu informace.“

Rafael Capurro přidává k předmětům a cílům informační etiky i historickou a filosofickou dimenzi. Podle něj je informační etika deskriptivní teorií, tedy teorií, která popisuje etické a morální formy chování jedinců ve společnosti. Také ale analyzuje a vysvětluje mocenské struktury, které ovlivňují přístup k informacím a tradicím v různých kulturách a epochách (historické hledisko). Kromě deskriptivního charakteru má informační etika i hodnotící rovinu, v rámci které „kritizuje morální přístupy a tradice v informačním sektoru na individuální a kolektivní úrovni“ (Činčera 2002, s. 18). A jak J. Činčera ve své práci na stejném místě uvádí, informační etika v pojetí R. Capurra také vysvětluje a hodnotí:

- Vývoj morálních hodnot v informační oblasti.
- Vytváření nových mocenských struktur v informační oblasti.
- Informační mýty.
- Skryté rozpory a záměry v informačních teoriích a praxi.
- Vývoj etických konfliktů v informační oblasti.

Informační etika má podle R. Capurra své počátky už ve starověku, kdy se v rámci západní myšlenkové tradice setkáme s problémy *svobody projevu* (v antickém Řecku např. v rozdílných právech svobodných občanů a otroků, ve středověku problém sociální diference a z toho vyplývající politické a informační nerovnosti střední a vyšší třídy versus podání a nevolníci), od raného novověku pak s problémy souvisejícími se *svobodou tisku a*

distribucí informací (např. v kontextu náboženské či politické cenzury) a v současnosti s problémy se *svobodným přístupem k informacím* a s *informačním rozdělením společnosti* (Činčera 2002, s. 18).² Informační etika tak není jen reflexí a kritickou analýzou toho, které způsoby zacházení s informacemi jsou správné či nesprávné, ale kriticky poukazuje i na širší dopady určitých mocenských struktur používaných k transformaci či distribuci informací. To pak odpovídá rozlišování etických problémů na *mikroetické* a *makroetické* (Ladd 2000, p. 44; Capurro 2000).

Mikroetické problémy jsou v informační etické takové problémy, které se týkají vlastní informační práce či manipulace s informací z pohledu chování individua a negativní dopad těchto problémů tak dopadá na jednotlivce. R. Capurro mezi mikroetické problémy řadí zejména tyto: nelegální stahování dokumentů z elektronických zdrojů či z webových stránek; porušování soukromí (úmyslné nebo neúmyslné zveřejnění souborů/dat, osobních či citlivých informací); porušování autorských práv (soukromí softwaru, duševní vlastnictví atd.); neregulované ceny/poplatky (nekalá konkurence); počítačová kriminalita (kybernetické zločiny a podvody na internetu), kybernetická bezpečnost (ochrana hesel, ID atd.); intelektuální/akademická svoboda, kariérní růst/jistota zaměstnání/funkční období; neomezený tok dat přes hranice států; veřejný/soukromý sektor (placené poplatky, zboží zdarma, dotace atd.); vztahy s klienty a vztahy mezi zaměstnavateli a zaměstnanci; zatajování nebo falšování informací (tento problém může být i makroetický) (Capurro 2000).

Makroetické problémy jsou takové, které mají dopad na vícero jedinců, příp. je dopad celospolečenský či globální. Podle Johna Ladda mezi makroetické problémy patří zejména: dopady informačních technologií na společnost (zdravotní, environmentální); nerovný přístup k informacím (digitální rozdělení společnosti); rozdíly v informační a počítačové gramotnosti v populaci; zranitelnost informační společnosti (dezinformace, hoaxy, „postpravdy“) (Ladd 2000, p. 45).

I jednotlivé koncepce informační etiky se vyvíjejí a snaží se reflektovat společenské změny, které souvisí se zaváděním stále sofistikovanějších informačních technologií, které kladou na uživatele pořád další a nové nároky a představují tak i nové výzvy. A kdybychom se měli vyjádřit i k budoucnosti, tak také budoucí koncepce „... informační etiky by měly zvyšovat citlivost k sociálním a morálním hodnotám informačního chování a informační praxe a pomáhat při hledání rovnováhy mezi informačními právy a povinnostmi, důsledky a

---

² Někteří současní autoři, kteří se zabývají sociálními aspekty informatizace dokonce informační společnost definují právě přítomností informačního rozdělení společnosti, rozevírající se „digitální propasti“ a z toho pak vyplývající – a eticky problematické – sociální nerovnosti (viz např. Lupač 2015, s. 15-32).

pravidly informačního chování a dostupností a pravdivostí a spolehlivostí informací“ (Steinerová 2014).³

2 Informace a dobro

Na začátek této kapitoly si položíme několik otázek (na první pohled možná triviálních): Je informace dobrá? Je informace hodnotou? Jaký vztah je mezi informací/entropií a dobrem/zlem? A kdo by se měl na tyto otázky pokoušet hledat odpovědi?

Tradiční přístupy v etice jsou – v rámci západního myšlení – v převážné většině přístupy antropocentrické. To, co je dobré či špatné, tedy to, co je hodnotou a to co hodnotou není, o tom můžeme primárně uvažovat jenom z hlediska sebe sama, tedy z hlediska lidského pohledu, z hlediska lidského postoje a lidské zkušenosti. To je základní výchozí pozicí, to je základní (vše)lidskou situací. Ale pozor, to ještě (nutně) neznamená, že je to i závěr etické reflexe či etického hodnocení! *Antropocentrická etika* považuje za morální subjekt – tedy za subjekt, který může být předmětem etické reflexe, etického vztahu a morálního hodnocení – jenom lidskou bytost. Etický vztah je pak primárně vztahem člověka k člověku (k lidem či k lidské společnosti), nebo k sobě samému. Pokud je předmětem etické reflexe i mimo-lidské (např. zvířecí, rostlinné či neživé), pak jenom z ohledem na lidské zájmy a potřeby. Souhlasíme s formulací J. Šmajse, že: „Filosofická obhajoba tradiční antropocentrické (a kulturologické) morálky je však nemorální v okamžiku, kdy se prokazatelně zhoršuje obyvatelnost Země a kdy jsou nevratným způsobem ničeny jedinečné přírodní předpoklady kultury“ (Šmajš 2011, s. 157–158).

O překonání omezení lidského pohledu a hodnocení se od druhé poloviny 20. století (až do dnes) pokouší jiné, neantropocentrické přístupy k etice. Např. *biocentrické etické koncepce* vnímají hodnotu dobra/zla z pozic života (v co nejobecnějším smyslu). Tedy dobré jednání je takové, které životu prospívá a rozvíjí ho. Špatné jednání je pak takové, které život nějakým způsobem omezuje, utlačuje, působí mu bolest či jej ohrožuje na jeho další možnosti existence. V takovém případě už nezáleží na příslušnosti k biologickému druhu (např. k druhu *Homo sapiens sapiens*) a nezáleží ani na úrovni kognitivních schopností jednajícího subjektu, jelikož každý živý organismus má „vůli“ žít, i kdyby byla taková „vůle“ manifestována jenom pudem sebezáchovy, biologickým instinktem či projevem biochemické reakce, tak je každý

---

³ Prof. J. Steinerová se v původním kontextu citované formulace vyjádřila k novým koncepcím informační etiky. Převedení do budoucí perspektivy jsme sice udělali bez jejího vědomí a přímého svolení, ale v dobré víře, že by s takovou časovou změnou perspektivy souhlasila.

živý organismus „principiálně morálně hodnotný“ (Binka 2008, s. 147). Základním morálním imperativem biocentrické etiky se tak stává „biologická rovnost a shodný morální status všech živých bytostí“ (Binka 2008, tamtéž).

Pokud překročíme hranice živého a morální hodnotu přisoudíme i neživému světu (neživé přírodě), tak se ocitáme na pozici *ekocentrického přístupu* v etice. Takový přístup přisuzuje „morální subjektivitu“, vůči které jsme v rámci svého jednání vázáni etickou zodpovědností či povinností, vztahům mezi živými organismy a neživými složky přírody, tedy ekosystémům jako nadindividuálním celkům. Znamé je vyjádření představitele ekocentrické etiky Alda Leopolda o tom, že nejvyšší hodnotou je ekosystém, příroda jako taková: „Určitá věc je správná, když směřuje k zachování celistvosti, stability a krásy biotického společenství. Směřuje-li jinak, je špatná“ (Leopold 1995, s. 254). Jistým překročením ekocentrického přístupu je formulace přístupu *infocentrického*, který přisuzuje morální hodnoty jakémukoliv uspořádanému jsoucnu, procesu či bytí (tedy jak přírodnímu, tak i sociokulturnímu a v užším slova smyslu i technickému).⁴

3 Informace a etická hodnota

Etika – v kontextu západního myšlení – je disciplínou praktické filosofie, která se snaží reflektovat lidské chování z pozice hodnocení dobré/špatné. Abychom mohli mluvit o etice, musíme uvažovat o tom, jak rozumíme pojmu *hodnoty* (filosofická disciplína, která se zabývá hodnotami se nazývá axiologie). Tradiční axiologie vychází právě ze substančních ontologických modelů skutečnosti a z antropocentrického pohledu na morální závaznost. Předpokládá se v ní, že ty „pravé“ hodnoty, o které by měl člověk ve svém životě usilovat či jich dokonce dosáhnout, jsou věčné, stálé a neměnné (stejně jako vlastnosti samotné kategorie substance).

V současnosti se pojem hodnoty často redukuje na význam hodnoty vyčíslitelné kvantitativně. Hodnotu pak můžeme vnímat jako něco, co má svoji cenu (na trhu směny). Ale v našem životě jsou věci, události a zkušenosti, které takto vyčíslitelné principiálně nejsou. Můžeme si představit, že hodnotou je něco, co je z nějakého důvodu vzácné či výjimečné, co není úplně samozřejmé, čeho je potřeba, co je možná dokonce nutné pro naši (spokojenou či šťastnou) existenci individuální či společenskou i když s vědomím toho, že to hodnotné,

---

⁴ Přístup k hodnotové analýze celé skutečnosti na všech jejích úrovních a ve všech jejích projevech, stejně jako i postoj k etickému hodnocení informačních jevů a procesů, který vychází z evolučně ontologické interpretace skutečnosti, bychom mohli označit jako *infocentrismus*.

pokud má mít pro nás nějakou cenu, není v neomezeném množství, v neomezeném přístupu k tomu. I když ne vždycky si jsme si schopni tohle uvědomit. Říká se, že hodnotu zdraví si nejvíce uvědomujeme v situaci nemoci, hodnotu lásky, když o ní přicházíme, hodnotu života v situaci uvědomění si jeho konečnosti. Zároveň hodnotu vnímáme jako něco žádoucího, jako něco, co je žádoucí a o co bychom měli (museli?) ve svém životě usilovat. Může být pro etickou reflexi hodnotou, tedy něčím žádoucím informace?

V informační etice se můžeme potkat i s přístupem, kdy je kategorie hodnoty vnímaná v kontextu informace/entropie, tedy že uspořádanost či zvyšování uspořádanosti je dobré a informace, informační systém či informační univerzum tím získává svoji vnitřní hodnotu, kdežto zvyšování neuspořádanosti (entropie), je vnímané jako špatné a informace svoji hodnotu ztrácí, příp. nabývá hodnot záporných. Takovéto pojetí je možné identifikovat i v některých pracích už výše zmiňovaného Luciana Floridiho. Ve vlastním pojetí informační etiky se Floridi pokusil o návrh univerzálních pravidel pro práci v infosféře prostřednictvím 4 zákonů: 1.) informační entropie by v infosféře neměla být způsobena; 2.) infosféra by měla být chráněna před informační entropií; 3.) informační entropie by měla být z infosféry odstraněna; 4.) informace by měly být podporovány rozšiřováním, zlepšováním, obohacováním a otevíráním infosféry, tj. zajištěním kvantity, kvality, rozmanitosti, bezpečnosti, vlastnictví, soukromí, plurality a přístupu k informacím (Floridi; 2001, p. 4-5).

Taková formulace „univerzálních“ etických pravidel je ale problematická, a to z důvodu kontextuálního charakteru informace a tedy i z důvodu relativity hodnotového statusu uspořádanosti/neuspořádanosti. Není jasné, kdo a jak bude v konkrétním případě hodnotit míru informace (uspořádanosti) a míru entropie (neuspořádanosti). V situaci, kdy je hodnotícím subjektem člověk, není žádná jistota či pravděpodobnost v nalezení společného hodnotícího kritéria. Jednání či chování podle takového relativního pojetí *ne-/uspořádanosti* může vést k eticky nesouměřitelným projevům chování a ve svém výsledku vytvářet prostor pro vznik dalších problémů či etických dilemat. Kritický je při svém hodnocení i J. Činčera: „Floridiho kodex, ač jinak pozoruhodný, ovšem zdůrazňuje především hodnotu šíření pravdivých informací, což je sice důležité hledisko, ale pro etické posuzování jen jedno z možných“ (Činčera 2002, s. 24).

Potřebu nové informační etiky L. Floridi vyjádřil i ve své koncepci *filosofie informace* (Floridi 2010a, kapitola 8; 2010b, p. 77–79), kde tvrdí, že všechny existující objekty či procesy, které jsou součástí skutečnosti, by měly být považovány za informační entity. Informační entitu, která je schopna informačních procesů, označuje Floridi pojmem „informační organismus“ (zkráceně „inforg“) či synonymním pojmem „informační agent“.

Informační etika je pak souborem zásad a norem, kterých dodržování umožňuje inforgům minimalizovat jejich entropii (tedy snižovat jejich vnitřní neuspořádanost, nebo alespoň udržovat jejich uspořádanost). Neznamená to, že „veškeré informace by se měly chránit, ani že e-mailovým či encyklopedickým položkám by měla být přisouzena morální hodnota, ale spíše to, že zacházení s čímkoliv, co ve vesmíru existuje, by se mělo z hlediska informační etiky opírat o uznání informační podstaty dané věci“ (Bawden; Robinson 2017, s. 316).

Dodejme, že zatím otevřenou otázkou je situace existence silné umělé inteligence, která bude mít autonomii v rozhodování a jednání. Na základě jakých kritérií pak přiřadíme takovým informačním entitám morální subjektivitu a etickou či právní zodpovědnost? Nebo bude etická zodpovědnost jenom na straně konstruktérů těchto entit? A co v případě, že se umělá inteligence už bude umět konstruovat sama?

3 Evolučně ontologické pojetí informační etiky jako *infocentrické ekoetiky*

Evoluční ontologie nevnímá informaci (míru uspořádanosti) jako substanci, teda jako něco, co by bylo věčné, stálé a neměnné, ale jako proces kvalitativní (strukturní) změny existujícího jsoucna. Entropizace je přirozeným procesem evoluce, nemůžeme tedy hodnotu informace abstrahovat od hodnoty entropie. Jde tedy o kategorie relativní, vzájemně se prolínající. Můžeme uvažovat o hodnotě informace jako o *hodnotě inherentní* (hodnotě samé ,o sobě‘, tedy ne jenom o hodnotě ,pro nás‘)?

Evoluční ontologie interpretuje skutečnost podle dvou typů evoluce: 1.) evoluce přírodní – od Velkého třesku po současné rozpínání vesmíru, v rámci existence naší planety s pozemskou přírodou živou i neživou a 2.) evoluce sociokulturní – od vědomé a záměrné lidské aktivity (našich hominidních předků). Pojem informaci chápe jako uspořádanost skutečnosti (přírodní nebo sociokulturní), v procesu poznání takové uspořádanosti se pak uplatňuje její sémantický aspekt (význam, obsah, smysl, účel, funkce apod.). Jakou hodnotu ale pro nás taková uspořádanost skutečnosti může mít? A můžeme jednoduše říct, že to, co je nějakým způsobem uspořádané je vždy i nějakou mírou dobra? Je informace dobro? A je dobrem aktuálním, nebo jenom potenciálním?

Jelikož skutečnost je skutečností vyvíjející se i to, co je hodnotou, je výsledkem evolučních procesů, které jsou jedinečné a neopakovatelné. Hodnotový primát mají informace přírodní, jednak pro svoji komplexně uspořádanou formu a relativně dlouhodobou udržitelnost, jednak jako existenční předpoklad pro existenci člověka a jeho vlastní sociokulturní uspořádanosti (v podobě materiální nebo duchovní kultury). Člověka a jeho

kulturu evoluční ontologie totiž nevnímá jako nějaký logický a nutný důsledek vývoje skutečnosti. Existence lidského druhu – i jeho kultury – je na přírodě a tedy i na přírodní uspořádanosti (informaci) plně závislá. Bez přírody by neexistoval ani člověk, ani jeho kultura. Přirozené uspořádanosti tak evoluční ontologie – a zprostředkovaně tedy i evoluční axiologie – přisuzuje hodnotu vnitřní (inherentní). Z pohledu evoluční axiologie má tedy inherentní hodnotu veškerá uspořádanost (informace), která vzniká jako důsledek evolučního procesu. Takže inherentní hodnotu má nejenom člověk, společnost a jeho kultura, ale i zvířata, rostliny, neživá příroda, planety, hvězdy, vesmír... ten je totiž vlastně tím jediným a posledním (možným) „domovem“ pro všechny formy bytí. Pokud bychom tedy infocentrickou ekoetiku považovali za logickou a praktickou konsekvenci evoluční ontologie, tak je inherence hodnoty informace „... přímo úměrná neopakovatelnosti vývojových podmínek a délce proběhnutého času“ (Šmajš 2011, s. 55). A i když evoluce přírodní informace probíhá jinak než evoluce informace sociokulturní, můžeme vidět jistou analogii mezi *biologickou ekologií* a *informační ekologií*. U té první je známá souvislost mezi stabilitou ekosystému při vysoké *biodiverzitě* (čím víc biologických druhů daný ekosystém obsahuje, tím je ekosystém stabilnější a odolnější vůči náhlým i dlouhodobým negativním vlivům). U té druhé sice jde o předpoklad, ale o předpoklad oprávněný. Jak v této souvislosti uvádí J. Šmajš: „I pro kulturu totiž přibližně platí, že její systémová stabilita je funkcí její diverzity – rozrůzněnosti“ (Šmajš 2011, s. 169). Tento odůvodněný předpoklad s sebou nese také výzvu pro nový étos – cílem infocentrické ekoetiky už tak není jenom zachování vysoké diverzity přírodní informace (např. genetické či ekosystémové), ale i vysoké diverzity informace sociokulturní (ochrana kulturního dědictví, digitalizace původně analogových dokumentů a jejich přístupnost, decentralizace digitálních informačních zdrojů v prostředí virtuální infosféry apod.).⁵

4 Evoluční ontologie, informační technika a tři podoby environmentální zátěže

Dalším zásadním tématem v kontextu současné informační společnosti je vztah etiky a informačních technologií (resp. informační techniky). Je informační technika hodnotově neutrální? Nebo je vždycky nějak hodnotově „zatížená“? Klasický antropocentrický přístup v

---

⁵ V kontextu interdisciplinarity uvádí ve své práci *Etika budoucnosti* stejný etický imperativ Cennydd Bowle: „Snaha o různorodost znamená, že bychom měli přijmout mezioborovost. Technologický průmysl se pomalu učí, že i lidé z netechnických prostředí, např. z politiky, práva, filozofie, umění a antropologie, mohou přinášet obrovské hodnoty, nejen pokud jde o různé profesní perspektivy, ale i o tolik potřebnou získanou rozmanitost“ (Bowle 2018, s. 51).

etice vnímá techniku jako hodnotově neutrální. Hodnotový „akcent“ informační techniky je pak jen důsledkem toho, s jakým záměrem techniku používáme, nebo jaké důsledky použití techniky přináší.

Evoluční ontologie a od ní se odvíjející infocentrická ekoetika vnímají hodnotu informační techniky v kontextu globální ekologické krize (Šmajš 2016, s. 151–158). Ptají se tedy: je samotná existence informační techniky (či techniky obecně) ve vztahu k přírodnímu či sociokulturnímu prostředí hodnotově neutrální? Tradiční antropocentrický přístup ze samotné existence techniky nevyvozuje žádné hodnotové soudy či závěry. Infocentrická ekoetika ale upozorňuje, že už samotná existence informační techniky, jako i její fungování, eticky neutrální není. Představuje totiž tři podoby environmentálním zátěže:

První environmentální zátěž, je *zátěž materiálová* – informační techniku jsme schopni vytvářet či vyrábět, jenom když ji máme z „čeho“ vytvářet/vyrábět. A to jsme schopni jenom vytěžováním přírodních zdrojů (většina hardwarových komponentů informační techniky je z plastu nebo z kovu, takže jde o neobnovitelné přírodní zdroje). Abychom mohli nějakou informační techniku vyrobit, musíme z přírody vytěžit suroviny – a tím už vždy dochází k změně přírodní uspořádanosti, a to k změně, která představuje snížení přírodní uspořádanosti (tu můžeme chápat jako entropizační nebo destruktivní), tedy zákonitě dochází k změně, k transformaci přírodní uspořádanosti (informace) na uspořádanost technickou (tedy sociokulturní).

Druhou environmentální zátěž je *zátěž energetická*. Abychom mohli informační techniku používat, potřebujeme do ní dodávat energii. A tu energii musíme odněkud získat, resp. ji vyrobit. Počítač musí být připojen k zdroji elektrické energie, stejně tak notebook, tablet či mobilní telefon, který když se nám po nějakém čase vybije, tak ho musíme zase dobít. Vystává tedy otázka jakým způsobem tu elektrickou energii vyrobíme. Je známou skutečností, že i mazání nevyžádané pošty v naší e-mailové schránce představuje energetickou zátěž, kterou umíme převést na uhlíkovou stopu. Tedy že i zvyšování uspořádanosti v naší e-mailové poště představuje jistý energetický výdej – čím víc času při té otravné práci strávíme, tím víc energie spotřebujeme.

Třetím stupněm environmentální zátěže představuje *zátěž odpadová*. Informační technologie jsou z převážné většiny vyrobené z plastu a kovů. Oboje se špatně recykluje, i když v případě informačních technologií zemná pro jejich expanzivní a rychlý (podle Moorova „zákona“ dokonce exponenciálně rychlý!) vývoj a zatím neustále postupující miniaturizaci. Součástky z vašeho současného tabletu či chytrého telefonu už pro další typy budou pro svoji příliš velkou „rozměrnost“ a příliš malou provozní rychlost či paměťovou

kapacitu nepoužitelné. A co se nedá opakovaně použít, to se vychodí či vyveze někam, kde to nebude na očích (typickým příkladem jsou méně vyspělé země). Tyto součástky ale často obsahují chemické látky v takových koncentracích či toxicitě, že pokud se „rozkládají“ ve volné přírodě, tak jí znečišťují a tak ohrožují nejenom zdraví člověka, ale i ostatních živých organismů.⁶

Jedním z možných řešení, které evoluční ontologie nabízí, a které je také imperativem infocentrické ekoetiky, je tzv. *ekologizace techniky*, tzn. vytváření a vyrábění takové techniky, které bude s přírodními systémy (s přirozenou uspořádaností) dlouhodobě slučitelná, kompatibilní a která bude pro přírodu představovat jenom minimální environmentální zátěž (ideálně nulovou).

Proces ekologizace techniky je ale jenom dílčích změn v rámci tzv. *biofilní transformace lidské kultury*, v rámci které nejde jen o změnu sociokulturní informace abiotické, tedy jen o změnu toho, co se zpředměňuje v podobě materiální kultury, ale zejména – a to jako její nutný předpoklad – o radikální změnu vnitřní sociokulturní informace, která je základem pro duchovní kultury. Změnit se tedy musí hodnotová orientace duchovní kultury ze své aktuální protipřírodní (vůči přírodě predátorské) podoby na podobu propřírodní, tedy biofilní. Jen taková změna sociokulturního duchovního paradigmatu může vyřešit ontický konflikt mezi přírodní a sociokulturní informací, který je podle evoluční ontologie hlavní příčinou globální ekologické krize a který může existenčně ohrozit nejenom další budoucnost lidského druhu, ale i přežití velkého množství na Zemi žijících organismů. Tady můžeme vidět, jak teoretická interpretace skutečnosti – tedy model evoluční ontologie – determinuje konkrétní podobu etické reflexe – *infocentrickou ekoetiku*.

5 Infocentrická ekoetika a informační chování

Pokud budeme vycházet z ontologických pozic infocentrismu a chápat informaci jako základní ontologickou kategorii pro popis skutečnosti – jak přírodní, tak i sociokulturní (a tedy i skutečnosti technologické), tak se ukáže, že možnosti, dosah a aplikace antropocentrické i biocentrické etiky jsou omezené. Pokud jsou základní ctnosti v antropocentrických etikách – např. spravedlnost, umírněnost, statečnost, pravdivost atd. –

---

⁶ V publikaci *Malé pojednání o poklidnému nerůstu* její autor Serge Latouche (2012) uvádí, že: „Každoročně je na skládky třetího světa převezeno 150 milionů počítačů (do Nigérie směřuje každý měsíc 500 lodí), přestože obsahují těžké a toxické kovy (rtuť, kadmium, olovo).“ Je tato environmentální zátěž nerecyklovatelným odpadem nějak eticky obhájitelná? Jaké argumenty nabízí antropocentrická etika a jaké biocentrická (ekocentrická či infocentrická) etika?

vztahovány jenom k člověku, jeho potřebám, cílům, touhám či obavám, resp. pokud všechny mimolidské entity (živé i neživé, přírodní i sociokulturní) jsou reflektovány a hodnoceny jenom ve vztahu k lidskému, tak nemůžeme dostatečně adekvátně formulovat inherentní hodnotu mimolidského a nemůžeme pak ani dostatečně zdůvodnit a přesvědčivě obhájit náš etický či morální vztah k mimolidskému. Etika formulována jenom z antropocentrických pozic je etikou neautonomní. Jak jsme uvedli výše, biocentrické etiky sice rozšiřují pole etické reflexe morální závaznosti lidského jednání i na mimolidské entity, ale jenom na ty biotické. Představitelé environmentálních či ekocentrických etických koncepcí si velmi rychle uvědomili omezenost a nedostatečnost takového vymezení a proto rozšiřují morální závaznost lidského jednání nejenom na biotické, ale i na abiotické entity, a to ne jenom ve vztahu k jednotlivým entitám, ale i v širším ekosystémovém (celostním či holistickém) kontextu, ve vzájemných systémových vazbách. Takže od antického etického imperativu „péče o duši“ se v současné informační společnosti dostáváme k etickému imperativu „péče o svět“ – o svět, který je světem informačním, jak v širším smyslu (svět jako jistá míra uspořádanosti), tak i v užším smyslu (svět virtuální a digitální, který je tvořen specifickou formou uspořádanosti – digitálními daty).

Také informační chování pak můžeme v širším slova smyslu vnímat jako chování ve světě a ke světu, a to nejenom ve světě virtuálním a ke světu virtuálnímu (v infosféře), ale i ve světě přírody a ke světu přírody. Každé chování je specifickou informační interakcí, i když s různou mírou relevance a s různými etickými konsekvencemi; každé chování je výsledkem zpracování nějakého typu informace, např. zpracování informací v rámci smyslového vnímání, které probíhá v centrální nervové soustavě, má své projevy změny ve struktuře či intenzitě propojení neuronových synapsí, které pak následně vytvářejí psychofyziologickou reakci daného organismu (emocionální, kognitivní, behaviorální). Jiné etické konsekvence může mít informační chování v infosféře, kde sdílení nějaké informace může nejenom v různé míře intenzity a druhu emoce působit na uživatele, ale kde může docházet i k přetěžování přenosového kanálu, k zvyšování neuspořádanosti infosféry (tedy k její entropizaci) či k celkové nestabilitě informačního ekosystému (např. různá kvalita informačního obsahu na webové stránce, či těžko vyhledatelný a neaktualizovaný informační obsah, mohou snižovat celkovou kredibilitu takového webového prostředí).

Obecná aplikace infocentrické ekoetiky může být z filosofických pozic některých autorů (např. z pozic už zmiňovaného L. Floridiho) zpochybňována, a to jak v důsledku chybějící univerzální (jednotné) definici pojmu informace – a to nejenom v informačních vědách, ale např. i ve filosofii informace – tak i z důvodů „stírající se“ hranice mezi offline a

online světem – Floridi v charakteristice informační, hyperhistorické společnosti mluví o „zkušenosti onlife“⁷, příp. v důsledku stírání jednoznačné diferenciaci mezi informací přírodní (přirozenou) a informací sociokulturní (arteficiální). Důvody, v rámci kterých evoluční ontologie mezi přírodní a sociokulturní informací rozlišuje, ale nejsou antropocentrické či antropologické, ale jsou ryze ontické, tzn. souvisí s typem uspořádanosti jisté vrstvy skutečnosti a to v závislosti od toho, jaký typ evoluce (přírodní nebo sociokulturní) danou uspořádanost vytváří.

Ve Floridihovo pojetí „života onlife“ není jednoznačně zřejmé, proč nelze rozlišovat mezi online a offline, když zmíněné charakteristiky stavů jsou jednoznačným vyjádřením přítomnosti člověka (či případně jiné entity, inforga) ve virtuálním prostředí, a to buď v užším smyslu slova, tedy bezprostředním zapojením lidských smyslů prostřednictvím datového rozhraní (datové přilby, rukavic, obleku a pod.), nebo v širším slova smyslu, tedy koncentrací alespoň jednoho smyslu na prostředí počítačové (notebookové, mobilní, e-bookové apod.). Absence lidské přítomnosti či účasti v simulovaném prostředí, které bylo vytvořené jakýmkoliv softvérem (což samozřejmě zahrnuje i připojení k internetové síti), je jednoduchým a jednoznačným kritériem pro charakteristiku „offline“. Tato teze je Floridihovo absolutizací zkušenosti jedince žijícího v informační společnosti a využívajícího informační technologie. Je ale také tezí eliminativní, protože její důslednou aplikací by bylo z ontologie vyloučeno všechno (lidské i mimolidské), co není připojeno – tedy je v stavu „offline“, resp. by stav „bez připojení“ byl neodlišitelný od stavu „online“. Tato provokativní Floridihovo teze sice může mít jistou výpovědní hodnotu z hlediska epistemického – stále více poznání, zkušeností i sebepojetí dnes (v rámci vyspělých technologických společností) pochází ze světa „online“ (či je jím významně ovlivněno), ale z toho ještě nevyplývá žádný konstitutivní nárok ani pro ontologii, ani pro infocentrickou ekoetiku! Ano, hranice mezi „offline“ a „online“ může být jemná, nejednoznačná, někdy špatně viditelná či identifikovatelná, ale to není důvod pro její odstranění, a to nejen z hlediska ontologie, ale ani z hlediska epistemologie.

Závěr

Infocentrickou ekoetiku chápeme jako jednu z konsekvencí praktické aplikace evoluční ontologie. K pojmu informační etiky je ve vztahu nadřazenosti, je obecnější, jelikož

---

⁷ „Digitální svět se přelévá do analogového offline světa a splývá s ním. Tento nedávný jev je známý pod různými označeními jako ‚všudypřítomná komputizace‘, ‚inteligentní prostředí‘, ‚internet věcí‘ nebo rozšířená síť věcí‘. Dávám přednost tomu označovat tento jev jako online zkušenost. Je to, nebo brzy bude nové stadium ve vývoji informačního věku. Žijeme čím dál víc onlife“ (Floridi 2019, s. 61).

nepostihuje jenom oblast informačních interakcí, jak je nejčastěji popisují informační vědy (člověk-počítač, člověk-informační zdroj, člověk-dokument, člověk-virtuální realita, člověk-infosféra apod.), ale pojem informačního chování aplikuje i na vztah člověka (či jiného informačního agenta) ke světu přírody a morální závaznost lidského jednání rozšiřuje i o entity ne-lidské, ať už živé (zvířata, rostliny, houby, mikroorganismy apod.) či neživé (neživá příroda, umělá inteligence apod.). V infocentrické ekoetice je kategorii informace přisuzována inherentní hodnota, která je zdůvodněna neopakovatelným evolučním procesem vzniku (u přírodní informace) či zvyšováním diverzity sociokulturních informací a tím i možné stability sociokulturního ekosystému.

Jako zatím otevřený a složitě řešitelný globální problém vnímáme destabilizaci a entropizaci infosféry v důsledku rychle se množícího – a pokud bychom měli použít medicínskou metaforu – tak přímo rakovinově proliferujícího a metastázuujícího množství „zmutovaných“ informací v podobě neodůvodněných tvrzení, fake news, deep fakes, hoaxů, dezinformací, konspiračních teorií, „alternativních vysvětlení“, „postpravd“ a podobně.

Uvedení konceptu infocentrické ekoetiky považujeme nejenom za kontinuální pokračování v evolučně ontologických reflexích a v diagnostikách příčin globálních problémů (ekologická krize, společensko informační problém, digitální rozdělení společnosti apod.), ale i za nabídku odborné či profesně zainteresované veřejnosti k jejímu dalšímu formování, rozvíjení a upřesňování otázek – s cílem najít ty nejlepší možné odpovědi –, které nás snad povedou k lepšímu, morálně citlivějšímu, vnitřně bohatšímu, šťastnějšímu, spravedlivějšímu a tedy i smysluplnějšímu životu ve světě, ve světě nejen digitálním.

Seznam bibliografických odkazů

BAWDEN, David a Lynn ROBINSON. (2017) *Úvod do informační vědy*. 1. vydání. Doubravník, Flow, 452 stran. ISBN 978-80-88123-10-1.

BOWLES, Cennydd (2018). *Etika budoucnosti*. Vydání první. Praha: Academia, 248 stran. ISBN 978-80-200-3196-9.

BINKA, Bohuslav. (2008) Environmentální etika. In: ŠMAJS Josef a Bohuslav BINKA, Anna PUTNOVÁ, Ivo ROLNÝ, Pavel SEKNIČKA. *Podnikatelská a environmentální etika*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 186 s. ISBN 978-80-210-4564-4.

CAPURRO, Rafael. (2000) Ethical challenges of the information society in the 21st century. In *International Information & Library Review*. 2000, volume 32, p. 3-4, 257-276 p. ISSN 057-2317.

CAPURRO, Rafael. (2000) *Moral issues in information science*. [online]. 2017. [cit. 2022-07-22]. Dostupné z: <http://www.capurro.de/moral.htm>. Last update: July 18, 2017.

- ČINČERA, Jan. (2002) *Informační etika: sylabus k bakalářskému studiu informační etiky*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 81 s. ISBN 80-210-2981-1.
- FLORIDI, Luciano. (2001) *Ethics in the infosphere*. [online]. In *The Philosophers' Magazine*, 6 (2001), p. 18-19. ISSN 1354-814X. [cit. 2022-07-22]. Dostupné také z: https://www.researchgate.net/publication/30384445_Ethics_in_the_Infosphere
- FLORIDI, Luciano. (2010a) *Information – a very short introduction*. 1st published. Oxford: Oxford University Press, 136 p. ISBN 978-0-19-955137-8.
- FLORIDI, Luciano. (2010b) *Information ethics*. In FLORIDI, Luciano (ed.) *The Cambridge Handbook of Information and Computer Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press, 344 p. ISBN 978-0-521-88898-1.
- FLORIDI, Luciano. (2019) *Čtvrtá revoluce: jak infosféra mění tvář lidské reality*. První vydání. Praha: Karolinum. 274 s. ISBN 978-80-246-3803-4.
- FROELICH, Thomas J. (2004) A brief history of information ethics. In *Bid*. [online] 2004, n. 13. *Textos universitaris de biblioteconomia i documentacio*. (13). [cit. 2022-07-22]. ISSN 1575-5886. Dostupné z: <http://www.ub.es/bid/13froel2.htm>
- JANOŠ, Karel. (1993) *Informační etika*. Praha: Univerzita Karlova, 134 s.
- LADD, John. (2000) Ethics and the computer world: a new challenge for philosophers. In BAIRD, Robert M., RAMSOWER, Reagan Mays a Stuart E. ROSENBAUM (eds.). *Cyberethics: social and moral issues in the computer age*. New York: Prometheus Books, 355 p. ISBN 978-1-57392-790-1.
- LATOUCHE, Serge. (2012). *Malé pojednání o poklidném nerůstu*. Beroun: Za tratí, 108 s. ISBN: 978-80-904335-7-1.
- LEOPOLD, Aldo. (1995) *Obrázky z chatrče a rozmanité poznámky*. Vydanie prvé. Tulčík: Abies, 282 s. ISBN 80-88699-13-4.
- LUPAČ, Petr. (2015) *Za hranice digitální propasti: nerovnost v informační společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 260 s. ISBN 978-80-7419-231-9.
- STEINEROVÁ, Jela. (2014) Informační etika v súvislostiach informačnej ekológie. In *Knihovna*. [online]. 2014, roč. 25, č. 1, s. 23-35 [cit. 2021-01-27]. ISSN 1801-3252. Dostupné z: <http://knihovna.nkp.cz/knihovna141/141023.htm>
- ŠMAJS, Josef. (2008) *Filosofie – obrat k Zemi: evolučně ontologická reflexe přírody, kultury, techniky a lidského poznání*. Praha: Academia, 432 s. ISBN 978-80-200-1639-3.
- ŠMAJS, Josef. (2011) *Ohrožená kultura: od evoluční ontologie k ekologické politice*. 3. (upravené a rozšířené) vyd. Brno: Host, 272 s. ISBN 978-80-7294-458-3.
- ŠMAJS, Josef (2016). *Fenomén technika*. První vydání. Brno: Doplněk, 228 stran. ISBN 978-80-7239-330-5.
- ŠMAJS, Josef a Josef KROB. (2003) *Evoluční ontologie*. Brno: Masarykova univerzita, 399 s. ISBN 80-210-3038-0.

Resumé

INFOCENTRICKÁ EKOETIKA A SVĚT (NEJENOM DIGITÁLNÍ) Z POHLEDU EVOLUČNÍ ONTOLOGIE

Příspěvek se zabývá evolučně ontologickou reflexí některých současných problémů informační etiky, zejména problémů makroetických. Autor formuluje koncepci *infocentrické ekoetiky*, kterou považuje za teoretickou konsekvenci a praktickou aplikaci evolučně ontologické interpretace světa (přírodního, sociokulturního a digitálního). Tuto etickou koncepci zároveň chápe jako rozšíření etického diskurzu o reflexi ontologické kategorie informace, které je z hlediska evolučně konstitutivního procesu (přírodního či sociokulturního) přisuzována inherentní hodnota. Zdůrazňuje důležitost informační bio-/sociodiverzity, a to nejenom v souvislostech informační ekologie, ale i v kontextu světa jako takového. V neposlední řadě poukazuje také na cíle, možnosti a důležitost infocentrické ekoetiky při řešení některých problémů informační společnosti.

Summary

INFOCENTRICAL ECOETHICS AND THE WORLD (NOT ONLY DIGITAL) FROM THE PERSPECTIVE OF EVOLUTIONARY ONTOLOGY

The paper discusses selected contemporary concerns of information ethics – specifically macro ethical issues – via the lens of evolutionary ontology. It proposes a concept of infocentric ecoethics, which is understood as a theoretical consequence and practical application of the evolutionary ontological interpretation of the natural, sociocultural, and digital world. This ethical stance is then regarded as an expansion of ethical discourse on the reflection of ontological category of information, which is – from the perspective of both the natural and sociocultural evolutionary constitutive process – ascribed an inherent value. The essay further highlights the significance of information bio-/sociodiversity in the contexts of information ecology as well as of the world per se. After addressing several major issues, the conclusion explores the aims, functions, and potential role of the infocentric ecoethics as the problem-solving tool for specific struggles of information societies.

Mgr. Marek Timko, Ph.D.

Ústav bohemistiky a knihovnictví
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Slezské univerzity v Opavě
marek.timko@fpf.slu.cz